

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 June 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DERVİŞ MUHAMMED YEMİNİ'NİN FAZİLETNÂMESİ'NDE ON İKİ İMAM'IN YERİ *THE PLACE OF TWELVE IMAMS IN DERVISH MUHAMMED YEMİNİ'S FAZİLETNAME*

Gökhan ŞENYURT*

Öz

Alevî-Bektaşî kültüründe Hz. Ali'nin yanısıra On İki İmam'a büyük bir hürmet ve bağlılık gösterilmektedir. Bu değer sonucunda, gelenek etrafında On İki İmam'ı konu alan birçok şiir türü ortaya çıkmıştır. Bazı şairler düvâzimam veya düvâz denilen müstakil şiirlerde On İki İmam'ı doğrudan övmüşler; bazıları ise kaleme aldıkları uzun soluklu eserlerine dolaylı olarak dahil etmişlerdir. XVI. yüzyıl Alevî-Bektaşî şairlerinden Derviş Muhammed Yemini de ana teması Hz. Ali'nin erdemleri ve örnek yaşantısı olan Faziletname adlı eserine, On İki İmam olgusunu ele alacak şekilde bazı eklemeler yapmıştır.

Bu çalışmada, Faziletname'de geçen ve muhtevası On İki İmam'a ait olan bölümler ele alınmıştır. Bunlar dokuz kısım şeklinde incelenmiş, ilgili beyitlerin tamamı çalışmaya eklenmiş ve bu kısımlarla ilgili olarak bazı gerekli açıklamalar yapılmıştır. Faziletname, şimdiye kadar özellikle Hz. Ali'nin faziletleri, kerametleri gibi yalnızca Hz. Ali temelli incelenmiş olmakla birlikte, aslında bu eserde On İki İmam'a büyük ölçüde yer verildiği de somut olarak görülmektedir. Gerek medhiye şeklinde övgü yolu gerekse Allah'a yakarış anında aracı olarak On İki İmam'ın isimleri tek tek zikredilmiştir. Sonuç olarak da Faziletname'nin asıl konusunun yanında, yine muhtevayı destekleyen öncül bir kavram daha ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Derviş Muhammed Yemini, Faziletname, Hz. Ali, On İki İmam.

Abstract

Besides Hazrat Ali, respect and loyalty is shown to the Twelve Imams in the culture of Alevi-Bektaşî. As a result of this value, a lot of poems about The Twelve Imams have emerged. Some poets directly praised them in their individual poems named düvazimam or düvaz, some others included indirectly in their long-running works. Dervish Muhammed Yemini who was Alevi-Bektaşî poet in 16th century added the theme of The Twelve Imams in his work named Faziletname that is about Hazrat Ali's virtues.

In this work, it was studied on the parts of The Twelve Imams in Faziletname. These were examined in nine parts, all of the relevant couplets were added to the work and some necessary explanations were stated. Faziletname has been examined based on Hazrat Ali's virtues, miracles so far, however it is seen that, it was mentioned the topics of The Twelve Imams in this work. The names of The Twelve Imams were mentioned one by one through both as a compliment and the means while invoking Allah. As a result, besides the main theme of Faziletname, it was comen out a notion supporting this content.

Keywords: Dervish Muhammed Yemini, Faziletname, Hazrat Ali, The Twelve Imams.

* Bilim Uzmanı / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, gokhansenyurt@gmail.com

1. Giriş

İslamiyet'in Arabistan sınırlarından çıkarak önce Mısır, Yemen, Irak gibi yakın ülkelere, daha sonra da geniş bir coğrafyaya yayılması, bu inancı yaşayan toplumlarda, kültürlerine bağlı olarak birtakım düşünce çeşitliliğini meydana getirmiştir. Çeşitli kültür etkileşimleri, coğrafi yapı, sosyolojik farklılıklar, bazı tarihsel olaylar gibi daha birçok unsur, İslam inanışının temelinde bazı fikir değişimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu değişimlerin bir tanesi de Şiiliktir. Şiilik kavramı, temelde Hz. Muhammed'in vefatıyla birlikte devlet idaresinin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesiyle şekillenen bazı grupların ortak adı olarak tanımlanmaktadır (Öz, 2010, 111). Hz. Hüseyin'in Kербela'da şehit edilmesi hadisesi, Emevî dönemindeki sosyal ve siyasî aksiyonlar sonucunda VIII. yüzyıldan itibaren mezhepleşmeye başlayan Şîa düşüncesi; İmâmîyye, Zeydiyye, Keysaniyye, Galîyye, İsmailîyye fırkalarına ayrılmıştır (Üzüm, 2009, 69). Bu fırkalar içindeki İmâmîyye kolu, Müslümanlar içinde en yaygın olan kolu oluşturmaktadır.

İmâmîyye Şîası'ndaki temel görüş, Hz. Muhammed'in vefatından sonra devlet başkanlığına Hz. Ali'nin ve onun evladından belli kişilerin gelmesini savunmaktır (Öz, 2010, 111). İmâmeti yani On İki İmam anlayışını esas inançlarına dahil eden Şîa yanlıları, Hz. Ali ile birlikte onun soyundan gelen imamları Hz. Peygamber'in vasisi kabul etmişler (Gölpınarlı, 1969, 43); Hz. Ali'den soy zinciri şeklinde Hz. Mehdi'ye kadar uzanan bu imamları tarihsel ve dini boyutta büyük bir devlet adamı olarak görmüşlerdir (Üzüm, 2009, 271-272).

Aşağıda On İki İmam'ın sırasıyla isimleri ve ölüm tarihleri yer almaktadır (Fığlalı, 2001, 143):

- * İmam Hz. Ali (M. 661)
- * İmam Hz. Hasan (M. 669)
- * İmam Hz. Hüseyin (M. 680) ş
- * İmam Zeynel Âbidîn (M. 713)
- * İmam Muhammed Bâkır (M. 733)
- * İmam Ca'fer-i Sâdık (M. 765)
- * İmam Mûsâ el-Kâzım (M. 799)
- * İmam Ali Rızâ (M. 818)
- * İmam Muhammed Cevâd Takî (M. 835)
- * İmam Ali Nakî (M. 868)
- * İmam Hasan Askerî (M. 874)

* İmam Muhammed Mehdi- İmam Mehdi'nin gaybet halinde olduğuna, dünyaya tekrar geldiğinde/görünür olmaya başladığında barış ve huzur getireceğine inanılmaktadır (Öz, 2003, 376-377).

On İki İmam sıralaması, hilâfetin Hz. Muhammed'in soyundan devam etmesini savunan kısımlarca benimsenmiş, gerçek imamlar silsilesi bu şekilde olmalıdır, görüşüne istinaden, yukarıda da temas edilen Şîa başta olmak üzere birtakım mezhep ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. (Öz, 2010, 116-120). Asırlardır devam eden bu fikir çatışmaları, İslam kaynaklarının dışında edebiyat sahasına da intikal etmiş, özellikle Tekke-Tasavvuf edebiyatı etrafında şekillenmeye başlamıştır. XV. yüzyıldan itibaren Alevî-Bektaşî şairleri, şiirlerinde On İki İmam sıralamasını düvâzımam veya düvâz başlığıyla sürekli zikretmekte (İyiyol, 2013, 231-247), bu sahaya mensup kişiler de Cem ayinlerinde veya bunun dışındaki diğer dini törenlerinde sıkça kullanmaktadır (Özcan, 1992, 371-372). On İki İmam anlayışını eserine dahil edenlerden birisi de XV.-XVI. yüzyıl Alevî-Bektaşî şairi Derviş Muhammed'dir.

2. Derviş Muhammed Yemîni ve Faziletname'si

Hayatıyla ilgili olarak, tezkirelerde hiçbir bilgiye rastlanmayan Derviş Muhammed hakkında muhtelif kaynaklarda birtakım biyografik bilgiler yer almaktadır. Bu kaynaklarda Derviş Muhammed'in XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde Manastır sınırlarında şehit edildiğine (Tevfik, 1327, 59-60; Noyan, 1999, 278-279), asıl adının Ali olduğuna ve kimi eski Bektaşî dergilerinde hece ölçülü şiirlerinin bulunduğu (Özmen, 1995, 43), intisap ettiği Otman Baba ve Akyazılı Sultan'dan sonra Hurufilik anlayışını yaymaya çalıştığına dair açıklamalar mevcuttur (Gölpınarlı, 1973, 29). Ayrıca Demir Baba Velâyetname'si'nde Derviş Muhammed ve yaşadığı döneme teması hakkında birtakım bilgiler de yer almaktadır (Kılıç ve Bülbül, 2011, 18-150). Ele alınan kaynaklardaki bu bilgilere ek olarak, Derviş Muhammed'in XV.-XVI. yüzyıl içinde yaşadığından,

mahlasının Yemînî olduğundan, Fazîletnâme adlı eserinden, babasının hafız olmasından, Yedi Ulu Ozan¹ içinde yer alan Alevî-Bektaşî şairi şeklinde anılmasından da bahsedilmektedir.

Yukarıda sıralanan araştırma sonuçları, bilimsel çerçevede daha detaylı ve müstakil bir çalışma yapılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Yakın tarihte Fazîletnâme ile ilgili birkaç titiz akademik araştırma dışında, muhtevayı içeren güncel bir biyografi çalışması neredeyse yapılmamıştır.² Birincil kaynak olan Fazîletnâme'den hareketle Yemînî, Semerkantlı hafız bir babadan olup³ asıl adı Derviş Muhammed'dir. Eserini H. 925 yılında tamamladığını, aslında bu eserin Şeyh Rükneddin tarafından Farsça mensur şeklinde yazıldığını ve kendisinin bu eseri Türkçe nazma çevirdiğini söylemektedir. Tamamı 7409 beyit olan⁴ Fazîletnâme'de Hz. Ali'nin kerametlerle dolu detaylı bir biyografisi, Ehl-i Beyt hakkında bilgiler, Hz. Muhammed'in Hz. Ali ile ilişkileri, Hz. Ali'nin başlıklar halinde on dokuz fazileti ayrıntılı olarak yer almaktadır (Tepeli, 2002, 3-28).

Fazîletnâme'de bu konular dışında bir de On İki İmamlar'ı öne çıkarıcı nitelikte bazı ifadeler bulunmaktadır. Aşağıdaki başlıktan itibaren, eserin genelinden hareketle On İki İmam ve Fazîletnâme ilişkisi üzerinde durulacaktır.

3. Fazîletnâme'de On İki İmam

Her ne kadar Fazîletnâme, Hz. Ali temelli bir eser olarak ortaya çıkmışsa da Yemînî'nin, eserin bazı kısımlarına önemle On İki İmam'ı dahil ettiği görülmektedir. Bunun sebebi hiç şüphesiz, İmamlar'ın Hz. Ali soyundan gelmeleridir. Yemînî, Hz. Ali'nin faziletlerini anlatırken duygularını somutlaştırmak ve eserin monotonluğunu azaltmak için, tahkiyelerin arasına yer yer müdahalelerde bulunarak medhiye, hicviye, na't, kaside gibi türlerde eklemeler yapmıştır. İşte On İki İmamlar da daha çok methiye türünde ve münacat anında Allah'a aracı olmaları için bu kısımlara dahil edilmişlerdir. Fazîletnâme'de tespiti yapılan ve aşağıda sıralanan dokuz madde altında On İki İmam'a ilişkin kısımlar yer almaktadır:⁵

* *Āğāz-ı Şerh Der Medhî'n-Nebî 'Aleyhi's-selām* başlığı altında Yemînî, Hz. Muhammed'e methiyesinden sonraki kısımda bütün Müslümanlar'ın huzura kavuşması, Hz. Muhammed'in şefaatçi olması, günahların ne kadar çok olursa olsun affedilmesi ve cehennem ateşinden uzak tutulması ile insanlara rahmet edilmesi için Allah'a yalvarırken On İki İmam'ı vesile olarak kullanmaktadır. Allah'ın, bu imamların hakkı hürmetine kullarını bağışlamasını istemektedir. Ayrıca Hz. Hüseyin'le ilgili beyitten sonra Yezid'e, Mervan'a ve Süfyan'ın soyuna lanet etmektedir:

Vaşîsi Muştafânuñ çün 'Alîdür
Vilâyet bahridür a'zam velîdür

Anı kim bildi 'âmî tañladuğ biz
Anı kim tañladı halk añladuğ biz

Kemâlin enbiyânuñ bilen âdem
Hemişe vahy-i muţlakdan urur dem

Zehî devlet zehî 'izz ü muħalled
Ki dâreyn içre hâş ola mü'ebbed

¹ XIV.-XVI. yüzyıllar arasında yaşayan, Alevî-Bektaşî sahasınca "Yedi Ulu Ozan" olarak benimsenmiş şairlerin isimleri yaşadıkları dönem sırasına göre şu şekildedir: Seyyid Nesîmî, Derviş Muhammed Yemînî, Fuzulî, Şah İsmail Hatâ'î, Viranî, Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet (Ersan, 2018, X).

² Fazîletnâme üzerine bilimsel anlamda yapılan çalışmalar için bkz. (Tepeli, 1994; Kırmân, 2004; Kırmân, 2013; Şenyurt, 2019; Şenyurt, 2020).

³ Babasının Eğribozlu Tosun Baba isimli bir zat olduğuna dair bilgi için ayrıca bkz. (Şahin, 2013, 11-12).

⁴ Yusuf Tepeli'nin üç nüshayla tenkitli çalışması sonucunda bu sayı ortaya çıkmıştır (Tepeli, 2002, 95). Bunun dışında incelenen 35 adet nüsha içerisinde, yıpranmadan veya silinmelerden dolayı beyitlerde bazı eksikler olduğuna ilişkin bilgiler de bulunmaktadır (Tepeli, 2002, 16-28). Ayrıca günümüzde bu nüshalarla birlikte, Fazîletnâme'nin en az 74 nüshası olduğu da tespit edilmiştir (Şenyurt, 2020, 48-55).

⁵ Bu makalede kullanılan beyitlerin tamamı "Yusuf Tepeli (2002). *Derviş Muhammed Yemînî, Fazîlet-nâme (Giriş-İnceleme-Metin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları" adlı eserden alınmıştır. Beyitlerin yanında parantez içinde kısa çizgi ile ayrılan numaralar, alıntı beyitlerin eserdeki aralığını göstermektedir.

Ulu evlādınıñ ismi Hasendür
Muhibb-i āl olan oddan esendür

Biri şāh-ı şehīd-i Kerbelādur
Aña zecr idene la'net sezādur

Ne müşrikdür gör ol Mervān-ı kāfir
Ki evlada 'adāvet kıldı zāhir

Kim aña la'net itmezise vāfir
Münāfiğdur yahūdīdür ne kāfir

Bilüñ i şādıķān-ı ehl-i ĩmān
Yezīde eylemek la'net firāvān

Muhibb-i āl olana farz-ı evvel
Yezīde eyleye la'net muṭavvel

Zīrā zulme sebep kıldı anı ḥaķ
İder ḥaķ zālime la'net muḥaķķaķ

Kelāmullāhda işbāt olupdur
Ki zālimlere ḥaķ la'net kı olupdur

الظالمين قوم علي الله لعنه جلاله جل تعالى الله قال⁶

Yezīde her kim ide buğz u la'net
Birine biñ ider ḥaķ aña raḥmet

Hezārān şad hezārān şad hezārān
Yezīde la'net aña ez-ber-cedd-i Süfyān

Daḥı her kim ider aña itā'at
Olur la'net aña rüz-ı kıyāmet

İlāhī Aḥmed ü Maḥmūd ḥaķķı
Daḥı ol sācid-i mescūd ḥaķķı

Muhibb-i ḥānedāna raḥmet eyle
'Adū-yı āl olana la'net eyle

İlāhī bende-i evlādı kıl şād
Kamu mü'minleri kıl ğamdan āzād

Çırāğ-ı dīn ü devlet Muştafādan
Şefā'at ırgür ol nūr-ı şafādan

Çü Zeyne'l-'ābidīndür cān-ı 'ālem
Teraḥḥüm eyledi rezzāķ-ı ādem

⁶ Allah Teālā şöyle buyurdu: "Allah'ın laneti zalimler topluluğuna üzerinedir." (Hûd/18; Araf/44) (Tekin, 2010, 157; Tekin, 2010, 224).

Muhammed Bâkır u Ca'fer hâkîçün
Kerîmâ nûr-ı peygamber hâkîçün

Mûsâ-i Kâzımuñ didarı hâkîkî
'Alî Mûsâ Rızâ envârı hâkîkî

Takînüñ hem Nakînüñ hürmetine
Kuluñ ğark eyle rahmüñ rahmetine

Dağı hem 'Askerî Mehdî vü Hâdî
Kamu mü'minlerün oldur muradı

Bularuñ 'izzetine yâ ilâhî
Ne deñlü çoğısa 'abdün günahı

Günâhın kullaruñ ma'zûr kılgıl
Cehennem âteşinden dür kılgıl

Kamu mü'minlerüñi eylegil şâd
Rağîmsin rahmetüñle eyle âbâd (111-137)

* Yemînî, *Der Medh-i İmâm-ı Kül İmâm Emîrî'l-mü'minîn* 'Alî başlığı altında Hz. Muhammed'i överek başladığı methiyesine On İki İmâm'a övgü dolu sözlerle devam etmiştir. Velilerin rehberi ve sultanı Hz. Ali; güvenilir, mübarek, Allah'ın rızasına eren, Hz. Peygamber'in iki büyük şehidi Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin; insanlığa doğru yolu gösteren, kılavuz Muhammed Bâkır ve Câfer-i Sâdık; bütün dertlere derman İmam Nakî şeklinde imamlara tek tek övgü nitelikli sözler söylemektedir. Makta' beyitte tekrar Hz. Ali'ye dönerek ona inkâr edilmemesini; onun, imamların önderi, velilerin Haydar'ı olduğunu ifade etmektedir:

Nebîler serveri çünkim Muhammed Muştafâ geldi
Vilâyet rehberi şultân 'Aliyyü'l-murtażâ geldi

Emîneyn ü sa'ideyn ü şehideyn-i şeh-i evlâd
Hasen Hülk-ı Rızâyıla Hüseyin-i Kerbelâ geldi

Çü Zeyne'l-'âbidîn oldı atası âl ü evlâduñ
Muhammed Bâkır u Ca'fer kamuya rehnümâ geldi

Şehîd-i heftümîn oldu yakîn bil Mûsi-i Kâzım
İmâm-ı heştümîn ba'de 'Alî Mûsâ Rızâ geldi

Takî takvâ-yı dînüñ bil imâmı hem binâsıdur
Nağî devrân-ı 'âlemde kamu derde deva geldi

İmâm-ı 'Askerî oldı peder Mehdî-i devrâna
Hudânuñ fazlı irişdi şükür şâhib-livâ geldi

Yemînî ehl-i dîn oldur 'Alîye itmeye inkâr
Vilâyet ehline Haydar imâm-ı pişüvâ geldi (843-848)

* *Der Medh-i 'Alî Kerremallâhu Vecchü* başlıklı bu münacatta Yemînî, Hz. Ali'yi doğrudan öven iki beyitle yakarışına başlamıştır. Devamındaki üç beyitte, Hz. Muhammed'in Hz. Ali için söylediklerini sıraladıktan sonra geri kalan kısımda imamları vesile kılarak Allah'tan günahlarını affetmesini, bu eserinin eksik kalmaması, tamamlanması adına yardım etmesini istemektedir:

Şehinşâh-ı cihân u cân 'Alîdür
Emîr-i server-i meydân 'Alîdür

Anuñ medhi çü haqdan lâ fetâdur
Dağı tãhã vü yãsin hel etâdur

Kağâr altun yükin säyile virdi
Muhammed Muştafa kardaş dirdi

Didi kim yã 'Alî sensin yaqinum
Dağı yârüm vefâdarum emînüm

Cismüñ cismümden ü kanuñ kanumdan
Etüñ etümden ü cânüñ cânumdan

İlãhî Muştafanuñ hürmetiçün
'Aliyyü'l-murtažanuñ 'izzetiçün

Hasen Hulk-ı Rızã haqqı ilãhî
Hüseyn-i Kerbelã haqqı ilãhî

Ki Zeyne'l-'âbidînüñ kurbetiçün
Esîr-i evlâd olan fûrkatiçün

Muhammed Bâkıruñ 'ilmi haqqiçün
İmâm-ı Şâdıkuñ hilmî haqqiçün

İmâm Mûsã 'Alî Mûsã Rızãnuñ
Haqqiçün ol iki sırr-ı hudãnuñ

Takînüñ 'izzetine hem Nakînüñ
Çün anlardur yaqınuñdan yaqınuñ
İmâm-ı 'Askerî Mehdî haqqiçün
Dağı mü'minlerüñ 'ahdi haqqiçün

Kerem senüñ kerimsin yã ilãhî
Yemînî bende pür-cürm ü günãhî

Günãh ehli kuluñdur yalıñ u aç
Muradı rahmetüñdür geldi muhtãc

Bu mezkûr âl ü evlãduñ haqqiçün
Suçum 'afv it ulu aduñ haqqiçün

'İnâyet kıl tamãm ola bu defter
Niyâzumı kãbül it koma ebter (1190-1205)

* *Der Zikr-i Ahmed Ve İmāmeyn* başlığıyla yer alan bu methiyede On İki İmam genel bir tabirle zikredilmektedir. Hz. Ali, kevser havuzunun yani cennet şarabının dağıtıcısıdır. Yemînî, Hz. Hüseyin'in soyunun, dolayısıyla diğer imamların kölesi olduğunu, bu imamlardan Mûsâ-yı Kâzım'ın ve Ali Mûsâ Rızã'nın etrafına nur ve ışık saçtığını, Takî'nin, Nakî'nin ve Hasan Askerî'nin, Hz. Peygamber'in soyundan olduğunu vurgulamaktadır:

Gör ne mu'cizler 'ayân itmiş Muhammed Muştafa
Aña çün kaşd itdi Pervîz gendüye irdi cefa

Kıldı serkeşlik resülüñ nāmesin çāk eyledi
Gendü oğlından irişdi gine gendüye cezã

Bilmedi kim gendüye kimden irişdi saltanat
Oldı çün küfran-ı ni'met 'akıbet irdi hatã

Hānedān-ı Muştāfāya kaçd iden merdūd u ħar
Gendüye kimden umar maḥşer güninde ol şifa

Kim ki evlād-ı resūli ħor görüp cevri itdise
Şad hezārān la'net ol mel'ūna geldün dāyimā

Bende-i evlād olanlardur 'azīz rüz-ı ħaşır
Ĥavz-ı kevşer sākisidür çün 'Aliyyü'l-murtażā

Ben Ĥüseynüñ bende-i evlādıyam kāyim maķām
Çün ulu ķardaşidur anun Ĥasen Ĥulķ-ı Rızā

'Abid-i Bākır imām-ı Ca'fer-i Şādık yakīn
Mūsī-i Kāzım 'Alī Mūsī Rızā nūr u ziyā

Hem Taķīdür hem Naķīdür 'Askerī āl-i resūl
İ Yemīnī Mehdīnüñdür devr-i āĥırda liva (2377-2385)

* *Der Menākıb-ı Dūvāzdeh İmām* başlığında olan kısım, Hz. Muhammed'in şefaati ve Hz. Ali'nin velilerin lideri olması ifadelerini içeren beyitle başlamaktadır. Devam beyitlerde Allah'ın aslanı Hz. Ali'yi herkesin övdüğünü, Hz. Hasan'a kul olanların Hz. Ali'nin elinden kevşer şarabı içeceğini, Mūsâ-yı Kāzım'a şehadet getirilmesini, Ali Mūsâ Rızâ'nın ayağının tozu olunmasını, vb. ifadelerden sonra yeryüzünü Mervan'ın soyunun kuşattığını ve Hz. Peygamber'in soyunun ortadan kaybolduğunu, mü'minler arasında fesatlıkların ortaya çıktığını, kâinatın bozulduğunu belirterek kendisinin de Hz. Ali'ye isyan edenlerden çok sıkıntı çektiğini söylemektedir:

Şefā'at ehl-i dine Muştāfānuñ
Vilāyet şadri şāh-ı Murtażānuñ

Ne kim a'lāda vü esfelde vardur
İder medḥini ol şīr-i ĥudānuñ

'Alī destinden içeri āb-ı kevşer
Kulı olan Ĥasen Ĥulķ-ı Rızānuñ

Ĥüseyindür yakīn dilinde şek yok
Yolın varan şehīd-i Kerbelānuñ

O 'abdūñ dirligi külli 'ibādet
Muḥibbi ola ger Zeyne'l-'ibānuñ

Muḥammed Bākırnuñ mihrin gönülden
Çıķarma kim dürüst ola İmānuñ

İmām Ca'fer tarīkat hādīsīdür
İriş rāhına kes şekküñ gümānuñ

Mūsā-i Kāzıma getir şehādet
Ayağı tozu ol Mūsā Rızānuñ

Taķīdür müttakī mü'mine mürşid
Naķīdür emri 'izz-i kibriyānuñ

Ol ibn-i 'Askerī Mehdī-i devrān
İrişdi va'desi şāhib-zamānuñ

Dirīgā āl-i Mervān tutdı milki
Nihān oldı kulı āl-i 'ibānuñ

Fesāda vardı ḥālī ehl-i dīnūñ
Bozuldı revnaķı fānī cihānuñ

Şalāh ehli-yilen oldı berāber
Şaķīnūñ ‘izzeti şāhib-riyānuñ

Bulınmaz kavli gerçek arı dildār
Yıķıldı seddi ‘ahdile vefānuñ

Ḥavāricler elinden yoķ nihāyet
Yemīnī çekdügi cevır ü cefānuñ (5246-5260)

* *Fazāilet-nāme-i Hejdehüm Der Vidā’-i Ḥacc-ı Vaşıyyet-i Resūl ‘Aleyhi’s-selām* başlığı altında yer alan bu kısım, Hz. Muhammed’in veda haccını tamamladıktan sonra ashabına bildirdiği vasiyetin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hz. Muhammed, minberde ashabına vasiyetini bildirirken bir ara minberden inip Hz. Ali’yi elinden tutarak tekrar minbere çıkar. Ashabına, Hz. Ali’nin vasisi ve on iki neslin (imamın) yardımcısı olduğunu söyler. Daha sonra, kendisine nasıl hürmet ediyorlarsa, dini emanet ettiği on iki kişiye de öyle hürmet edilmesini ister ve bu imamların isimlerini sıralar. Devamında da bunlara karşı gelenlerin cehennemden kurtulamayacağını belirtir:

...
İnüp peygamber ol dem menberinden
‘Alīye gel didi kılķdı yerinden

Elini aldı vü menbere çıkdı
Dönüben yine aşḥābına baķdı

Didi bilūñ yaķın i ehl-i İslām
Bu ‘ammum oğlıdur bilūñ ‘Alī nām
Vaşım hem ķardaşum hem güyegümdür
Bunuñ on iki nesli dayağumdur

Emānetdür kılūñuz ‘izzetini
Bilūñüz cāna minnet ḥızmetini

İmām-ı evvelümdür şöyle bilūñ
Baña kılduğūñuz ‘izzeti kılūñ

On iki gişidür ehl-i emānet
Nice kerre size kıldum ḥikāyet

İkisi hem Ḥüseynile Ḥasendür
Sevenler nār-ı düzaḥdan esendür

Biri Zeyne’l-‘ibād u biri Bāķır
Biri Ca’fer biri Kāzımdur āḫır

Biri Mūsā Rızā biri Taķīdür
Onuncısı bilūñ anun Naķīdür

Birisi ‘Askerī birisi Mehdī
Bularuñ üzre şaķlañ dīn-i ‘ahdi

Bular ķāyim maķāmumdur işidūñ
Bularuñ buyruğı üzre iş idūñ

Bulara her gişi kim ola ‘āşī
Cehennemden bulamaz ol ḥalāşī (6103-6115)

* *Faşl Der Vefât-ı İmām ‘Alī Kerremallāhu Vechehū* bölümünde Hz. Ali'nin vefatı hadisesi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Anlatı, Mervan'ın Muaviye ile yaptığı hain plan sonucunda Hz. Ali'nin, Ramazan'ın on üçüncü gününde, mescitte sabah namazını kılarırken, İbn-i Mülcem tarafından hançerli saldırıya uğramasının ardından, birkaç gün yaralı şekilde yattıktan sonra Ramazan'ın yirmi birinci gününde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e vasiyeti etmesi ile devam eder. Sonrasında *Kerāmet-i Ez Nemūden-i Hazret-i ‘Alī* başlığıyla, Hz. Ali'nin vefat anı ve vefatındaki keramet bahsi ele alınır. Bu kısım, Hz. Ali'den sonra yaşanan sıkıntıları konu edinen birkaç beyitle son bulur.

Hz. Ali'nin vefatının anlatıldığı bu bölüm toplam 238 beyitten⁷ oluşmaktadır. Bu beyitlerin tamamını çalışmaya eklemek, herhangi bir ispat kaygısı taşınmadığından⁸ gerekli görülmemiştir. Yine de örnek teşkil etmesi için bazı beyitler aşağıda verilmiştir:

Meger bir gün emīr-i şāh-ı merdān
Namāz-ı şubhı kılırdı o sultān

Varıdı Kūfede bir ulu cāmī'
Anuñ içinde ol cem'-i mecāmī'

Resülūñ hicretinden çihl ü yek sāl
Tamām geçmişidi olduḡda bu ḡāl

Şıyām ayınuñ on üçüncisinde
Namāz kılırdı miḡrābuñ öñinde

Ol ibn-i Mülcem ol murdār mel'ün
Öñerdi şāhı ol merdūd u maḡbūn

Varup ḡoltuḡı altında nihānī
Urur ḡançerle ol şāh-ı cihānī

Çekince ḡançeri dutmadı ḡolı
Düşüben ditredi büküldi beli

Elinden şıçradı ḡançer yabāna
Ziyāde zaḡm irüp şāh-ı cihāna

Didi feryād eyā şāh-ı vilāyet
Meded irḡür ḡünāḡ itdüm be-ḡāyet

Namāzın bozmadı ol şīr-i yezdān
Dönüp baḡmadı ol sultān-ı merdān

Tamām idüp namāzı didi ol şāh
‘İvāz bu mıdur itdün bize ḡümrah (7047-7057)

...

Biraz ḡün yarası aḡdı imāmuñ
Yigirmi bir ḡüni māḡ-ı şıyāmuñ

Vaşıyyet kıldı evlādına evvel
Beyān eyleyeyim degül muḡavvel

Ḳılurlar bir nice dürlü rivayet
Velīkin cümleden bu evzāḡ āyet

⁷ 6929-7167. beyit aralığı.

⁸ Faziletname'nin temelini Hz. Ali oluşturduğu için eserin Hz. Ali'nin vefatını konu edinmeme ihtimali bile söz konusu değildir. Bu sebeple ilgili bölümü çok fazla detaylandırmadan, genel anlamda birkaç açıklamada bulunup örneklendirmek, çalışmanın amacına ulaşmak için yapılan küçük bir müdahale niteliğindedir.

İmām Mūsī Rızā naql eylemişdür
Kerāmet-nāme içre söylemişdür

Buyurdi ol gün ol mīr-i mu‘azzam
Emīrū'l-mū‘minīn şāh-ı muḳaddem

Beḳāya rıḫlet iderven bu gice
Resūl yanına giderven bu gice

Seḫer vaḳtinde bir pīr ire nāḡāh
Yidüp bir deveyi tutup gele rāh

Kefen getirüser hem baña tābūt
Ne dirse yā Ḥāsen anuñ sözün tüt

Beni ol ala gide söylemeñ siz
O pīr-ile gelecı eylemeñ siz

Şaḳınuñ aḡlamañ feryād kılmañ
Beni siz girye-yile yād kılmañ

Bu söz üstine ol sultān-ı ‘ālem
Beḳāya rıḫlet itdi cān-ı ‘ālem

Bu fānī küllḫanuñ terkini urdı
Beḳā gülzārı içre bāḳī tırdı

Yigirmi bir gicesinde şıyāmuñ
Vefātı iricek gerçek imāmuñ

Seḫer vaḳtı iricek geldi bir pīr
Şalavāt vir diyeyim n'oldı bir bir

Deveyi ḳodı vü virdi selā mı
Daḫı eylemedi hergiz kelā mı

Götürdi ḫāzret-i şāhı yerinden
Ziyā virürdi nūr alnı derinden

Kefen şardı koyup tābūta tırdı
Deve arḳasına ḳaldurup urdı

Niḳābı varıdı yüzinde anuñ
Aluban gitdi cismin Murtażānuñ

Devesin yetdi gitti dutdı rāhı
Çün alup gitdi ol zıll-ı ilāhı

Ḥüseyn aydur i ḳardaş işbu ādem
Atamız aldı ḳanda gitdi bu dem

Görelüm ḳanda defn eyler bunı biz
Segirdüp ikisi irişdiler tīz

Didiler ḳanda defn itseñ gerekdür
İmāmuñ cismini n'itseñ gerekdür

Ḥāber virgil bize i pīr-i ḫıḳmet
Bize hem söyle kimsin it mürüvvet

Hemān ol dem niḳābın pīr giderdi

Yüzinüñ nûrı rûşen şu‘le virdi
Nazar kıldı imâmlar gördiler şâh
Yine gendüzidür zî kudretullâh
Emîrû'l-mü‘minîn şâh-ı vilâyet
Götüren cismin ol ‘ayn-ı hidâyet
Hemân gendüsidür gayrı degildür
Ezelki cismidür ayrı degildür (7103-7129)
...

* *Der Beyân-ı Vefât-ı İmâm Hasen Rağıyallâhu ‘Anhü* başlığı altında Hz. Hasan’ın Hz. Ali’den sonra halifelik makamına oturduğu, beş aylık görevinden sonra 47 yaşında İbn-i Süfyan tarafından kurulan bir tuzak sonucunda şehit edildiği anlatılmaktadır:

İşitgil yine bir dürlü rivayet
Nice itdiler evlada siyâset
‘Alîden soñra çün beş ay hilâfet
Sürüp itdi Hasen halka imâmet
İricek kırk yedi yaşa o sultân
Aña hem eyledi kaçd ibn-i Süfyan
Kızına kayşerüñ gönderdi âdem
İmâma şerbetile içüre sem
Uyup igvâya ol mel‘üne ‘avrat
İmâma virdi aguyıla şerbet
‘Ömür sürdi cihânda kırk sekiz yıl
Vefât irdi şehîd-i zehr olup bil (7258-7263)⁹

* *Vefât-ı İmâmeyn* bölümünde, Hz. Hüseyin’den Hz. Mehdi’ye kadar olan imamların hangi yaşlarda ve kimler tarafından şehit edildiklerine yer verilmiştir. Yemînî, gerekli yerlerde bu katillere lanet etmeyi de ihmal etmemiştir:

Yezîde iricek hükûm-i hilâfet
İdüben ol la‘in kaçd-ı imâmet
Şehîd itdi Hüseyni Kerbelâda
Nice evlâdı-yıla ol arada
Sürüp elli sekiz yıl ‘ömrin ol mâh
Belâ vü cevriye katl oldı ol şâh
İmâma kaçd iden mel‘ûna la‘net
İmândan dinden ol mağbûna la‘net
Hüseynüñ oğlu Zeyne'l-‘âbidîni
Velîd ibn-i Yezîd öldürdi anı
İmâm Zeyne'l-‘ibâd elli yedi yıl
Cihânda ‘ömr sürdi çevrilen bil
İmâm Bâkır ki Zeyne'l-‘âbidînüñ

⁹ Bu kısımdan hemen sonra *Der Zemm-i Zenân-ı Selîta* başlıklı 7 beyitlik bir hicviyye gelmektedir. Burada Hz. Hasan’ın, eşi tarafından zehirlenerek şehit olmasından dolayı kadınları ağır bir dille eleştiren Yemînî, geçmiş tarihlerde de kadınlar yüzünden sıkıntıya düşen Hz. Yusuf’a ve Hz. Süleyman’a da telmihte bulunmuştur. (Tepeli, 2002, 593-594).

Ulu ođlı-yıdı ol nūr-ı dīnūñ

Sürüp elli tođuz yıl ‘ömr o sultān
Anı ‘Abdü'l-melik kim ibn-i Mervān

Şehīd itdi imāmı ol münāfık
O ḥađkuñ la'net ü қаһrına lāyık

Velī ba'zılar eyle söylemişdür
Anı Mervān-ı ḥar қatl eylemişdür

İmām Ca'fer ki oldur ibn-i Bākır
İricek ‘ömrü altmış yaşa āḥır

Velīd ibn-i Melik қatl itdi anı
Eşahđur bellü bil sen bu beyānı

İmām Mūsā-yı Kāzım ibn-i Şādık
İricek elli beş ‘ömrü o ḥāzık

Ebū Mansūr anı қatl eylemişdür
Bilenler tāriḥin naқl eylemişdür

İmām Mūsī Rızā ol ibn-i Kāzım
Anı sevmek қamu mü'mine lāzım

İricek elli bişe ‘ömrü anuñ
İşit naқlini ol şāh-ı cihānuñ

Anı Me'mūn Ḥalīfe қatl kıldı
İmām-ı ḥaқ-durur zāhir çü bildi

Dīnini şatdı dünyaya ol ebter
Aña la'net seza oldı muқarrer

Ḥilāfet kışқанup öldürdi anı
Daḥı evlāda irdi çok ziyānı

Taқı ibn-i Rızā ol şāh-ı dīni
Ḥalīfe Mu'taşım қatl itdi anı

Cihānda yaşadı elli sekiz yıl
Münāfıklar şehīd itdi yaқın bil

Naқīnūñ irdi kırık bir yıla ‘ömrü
Mu'īn bin Mu'taşım ol zerқ-ı ḥamrī

Helāk itdi yaқın bil ol imāmı
Çü irdi āḥıra ‘ömrü tamāmı

İmām-ı 'Askerīyi daḥı gey bil
Şehīd eyledi ol nādān u cāhil

Muḥammed Mehdiye hem қаşd kıldı
İmām-ı ḥaқ o demde gāyib oldı

Odur қāyim maқām āḥır zamanda
Ki ḥükmi yürüye rüy-ı cihānda

Bulısar 'izzetin evlād-ı Ḥaydar

Kaçan şâhib-zamân ola o server (7271-7297)

SONUÇ

Alevî-Bektaşî geleneğinde Hz. Ali'ye gösterilen hürmet ve duyulan sevgi, Hz. Ali soyundan olanlarla etkisini arttırarak devam etmiştir. Hz. Mehdi'ye kadar olan zincir halkaları, özellikle XV. yüzyıl ve sonrası tekke şairlerince birçok şiirde övgülere mazhar olmuştur. XVI. yüzyıl şairi Derviş Muhammed Yemîni'nin Fazîletnâmesi de buna somut bir örnek teşkil etmektedir. Fazîletnâme aslında Hz. Ali zemini üzerine kurulmuştur. Çalışmaların birçoğu da ya Hz. Ali'nin hayatını içeren kısımları ya da eserin gramer yapısını incelemek üzere yapılmıştır. Bu kabul gören bir gerçektir. Fakat eserde On İki İmamla ilgili kısımları da göz ardı etmemek gerekir. Methiyelerde, na'nlarda, münacatlarda adı geçen bu isimlerin vurgulanması, eserin odak noktası Hz. Ali dışında değinilmesi elzem olan İslam önderlerini de gün yüzüne çıkarmayı ihtiyaç haline getirmektedir. İşte bu çalışma da Fazîletnâme denizinden çıkarılan on iki incinin eserdeki varlığının bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Devellioğlu, Ferit (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ersan, Mehmet Özgür (2018). *7 Ulu Ozanlar*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi (2001). İsnâşaeriyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. 23, s.s. 142-147). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1973). *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İyiyol, Fatih (2013). Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dîvâzlar-Dîvâzimamlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 27, s. 228-250.
- Kılıç, Filiz ve Tuncay Bülbül (2011). *Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kırman, Aydın (2004). *Yemîni'nin Fazîletnâmesi Şekil ve Muhteva Tahlili*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kırman, Aydın (2013). Yemîni. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. 43, s.s. 420-421). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kırman, Aydın (2016). Popüler Sufiyane Mevzeciliğin Sembolik Söylemi Fazîlet-nâme Örneği. *Söylem Filoloji Dergisi*, S. 2, s. 137-156.
- Noyan, Bedri (1999). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Öz, Mustafa (2010). Şîa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. 39, s.s. 111-114). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öz, Mustafa (2003). Mehdi el-Muntazar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. 28, s.s. 376-377). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, Nuri (1992). Bektaşî Mûsikisi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. 5, s.s. 371-372). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özmen, İsmail (1995). *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*, c.2. Ankara: Saypa Yayınları.
- Şahin, Şah Hüseyin (2013). *Yemîni Fazîlet-nâme (İmam Ali'nin Erdemleri)*. Ankara: Sarıyıldız Matbaacılık.
- Şenyurt, Gökhan (2019). *Yemîni'nin Fazîletnâmesi'nin On Dokuzuncu Fazîleti Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyurt, Gökhan (2020). *Fazîletnâme Işığında Yemîni*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Tekin, Ahmet (2010). *Lügatli Tefsiri Meal "Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru"*. İstanbul: Kelâm Yayınları.
- Tepeli, Yusuf (2002). *Derviş Muhammed Yemîni Fazîlet-Nâme: Giriş-İnceleme-Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tevfik, Mehmed (1327). *Manastır Vilâyeti Tarihçesi*. Manastır: Beynelmîlel Ticaret Matbaası.
- Üzüm, İlyas (2009). İnançtan Külte: Alevilikte Oniki İmam İnanıcı. *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, s. 268-285. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.